

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра філософії та соціально-гуманітарних дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Ш Шевель А.О.
" 22 " 08 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (СИЛАБУС)

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Спеціальність: Аспірантура для всіх спеціальностей
(шифр і назва спеціальності)

Факультет: усі факультети

2020 – 2021 навчальний рік

Робоча програма з філософії для аспірантів за всіма спеціальностями

Розробники:

Переломова Олена Степанівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри філософії.

Протокол від "22" червня 2020 року № 12

Завідувач кафедри _____ (Шевель А.О.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Погоджено:

Завідувач аспірантурою _____ (Лозинська І. В.)

m.b.o. Декан факультету _____ (Радчук О. В.)

Методист відділу якості освіти, ліцензування та акредитації _____ (Н.М. Баранюк)

Зареєстровано в електронній базі: дата: 02.07.2020 р.

© СНАУ, 2020 рік

© Переломова О.С., 2020 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань: (шифр і назва)	Обов'язкова	
	Напрямок підготовки: (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність: (шифр і назва)	Рік підготовки:	
Змістових модулів: 2		2020-2021-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання: реферат		Курс 1-й Семестр	
Загальна кількість годин – 74	Освітньо-кваліфікаційний рівень:	1-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 3		Лекції	
		22 год.	
		Практичні, семінарські	
		22 год.	
		Лабораторні	
		-	-
Самостійна робота			
30 год.			
Індивідуальні завдання: РЕФЕРАТ			
Вид контролю: Екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:
для денної форми навчання – 62%/38%

Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія» є свідоме, глибоке і цілеспрямоване оволодіння аспірантами сукупністю філософсько-методологічних знань, спираючись на знання, які було набуто під час вивчення в університеті базових гуманітарних дисциплін (філософія, релігієзнавство, соціологія, політологія та ін.), базових дисциплін за професійним спрямуванням та відповідних спекурсів.

Аспірант має засвоїти специфіку філософського аспекту наукового пізнання, що складає важливу основу для його подальшого професійного зростання, побачити науку в її цілісності та взаємозв'язках, розуміти необхідність і сутність новацій у науці та їх застосування в практиці.

Мистецтво переконуючої комунікації через знання основних законів логіки і риторики становить фундамент професіоналізму фахівця: лікаря, агронома, юриста, політика, менеджера тощо. Тому програма «Філософії» для аспірантів спрямована також на розвиток мовної особистості майбутнього фахівця з ефективним мисленням, якісним мовленням, результативним спілкуванням.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Філософія» є:

- розуміння самого феномена філософії і філософії науки як значущого явища суспільного буття;
- оволодіння знаннями в одній із важливих галузей світової і вітчизняної культури;
- ґрунтовного засвоєння основних понять логіки і риторики як основних складників професійної комунікації, чіткого формулювання професійних здобутків, спроможності ефективно публічно виступити;
- свідомої впевненості у своїх можливостях формування духовних інтересів та ціннісних орієнтацій у підлеглих.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми аспіранти повинні

знати:

1) на ознайомчо-орієнтованому рівні

- мати чіткі уявлення про філософію як теоретично-методологічне підґрунтя наукового пізнання;
- історію філософії і основні напрями її розвитку в Стародавньому Світі, Україні, Західноєвропейському середовищі;
- основні ідеї найвизначніших мислителів давнини й сучасності.

2) на понятійно-аналітичному рівні

- Світоглядні основи і принципи філософії;
- основні закони логіки і риторики;
- правила побудови промови.

вміти:

1) на рівні стереотипних умінь

- застосовувати знання з історії та теорії філософії в науково-пізнавальному процесі;

- свідомо застосовувати в професійній діяльності загальнонаукові та частково наукові методи і принципи;
- використовувати в процесі комунікації виразові засоби та прийоми риторики.
2) на діагностичному рівні
- проаналізувати аргументація опонента та виявити світоглядні недоліки в його висновках і рекомендаціях;
- здійснювати самоаналіз власної аргументації в публічному виступі;
- підвищувати рівень власної мовленнєвої культури.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться: лекцій – 44 години, практичних занять – 68 годин.

2. Програма навчальної дисципліни

Затверджено Вченою радою СНАУ 27 лютого 2017 р., протокол № 11.

Змістовий модуль 1.

Історія філософії: основні ідеї і поняття

Тема 1. Філософія як світогляд. Філософія Стародавнього Сходу

Предмет філософії. Сутність філософських проблем, їх зв'язок з фундаментальними питаннями людського буття. Сутність і структура світогляду. Онтологія – вчення про буття. Матеріалізм, ідеалізм, дуалізм, деїзм, пантеїзм. Гносеологія – вчення про пізнання. Сенсуалізм, раціоналізм, агностицизм, скептицизм. Філософська методологія: метафізика, релятивізм, діалектика.

Значення світогляду в практичному житті особистості і суспільства. Історичні типи світогляду. Міфологічний світогляд і його особливості. Релігійний світогляд. Філософський світогляд. Філософія, наука, мистецтво, культура. Роль філософської культури в методологічній та світоглядній підготовці фахівця.

Культурно-історичні передумови філософської думки в країнах Стародавнього Сходу. Провідні філософські школи Стародавньої Індії. Ведична традиція: ключові поняття і категорії, теїстичний світогляд. Буддизм як релігійно-філософська школа: ідеологія і практика.

Філософські школи Стародавнього Китаю. Конфуцій про закон Неба, про людину та її шляхетність. Даосизм про начала буття та ідеал мудреця. Особливості філософування моїстів.

Тема 2. Філософія у Стародавній Греції. Досократики і софісти

Мілетська школа і проблема начала в натурфілософії Фалеса, Анаксимандра, Анаксимена. Філософська система Геракліта Ефеського. Геракліт про призначення людини. Особливості піфагорійського світогляду: вчення про душу, про число, космос і сенс людського буття. Поняття „архе” в філософії Емпедокла й Анаксагора. Атомізм Левкіппа-Демокрита.

Іронія і маевтика в еристіці Сократа. Сократичні школи мегариків, кініків і киренаїків. Діоген Синопський.

Тема 3. Філософія у Стародавній Греції і Римі. Філософія Середньовіччя

Філософське вчення Платона про світ ідей і світ речей. Теорія пізнання. Утопічні уявлення про суспільство і державу. Ідея тоталітаризму в ученні Платона. Онтологія Аристотеля: субстанція, субстрат, матерія і форма. Гносеологія, логіка і теологія Аристотеля.

Філософія Стародавнього Риму: скептицизм, стоїцизм. Філософія і етика Епікура. Неоплатонізм. Гностицизм. Християнська апологетика і патристика. Онтологія і теологія Аврелія Августина.

Особливості західноєвропейської та східноєвропейської релігійної філософії Середньовіччя. Мусульманська та іудейська культура і філософія. Схоластика. Релігійна філософія Фоми Аквінського.

Тема 4. Європейська філософія Відродження, Реформації і Нового Часу

Гуманістичні ідеї Відродження та проблема індивідуальності людини. Неоплатонізм Георгія Геміста Плетона та Марсіліо Фічіно. Геліоцентрична картина світу М. Коперніка та Г. Галілея. Пантеїзм М. Кузанського та Дж. Бруно. Юрій Дрогобич.

Ідеологія Реформації в працях Мартіна Лютера і Філіппа Меланхтона.

Новий Час: формування нової парадигми філософування. Наукова революція XVI-XVII ст. та проблема методу пізнання. Емпіризм Ф. Бекона. Механістичний матеріалізм Т. Гоббса і вчення про державу. Сенсуалізм і соціально-політична філософія Дж. Локка. Особливості раціоналізму і дуалізму у філософії Р. Декарта. Монадологія Г.В. Лейбніца.

Просвітництво XVIII ст. – утвердження філософського раціоналізму і гуманізму. Франсуа Аруе (Вольтер) та Жан-Жак Руссо про суспільне середовище та суспільний прогрес.

Особливості філософування французьких мислителів-енциклопедистів. Жюльєн Офре де Ламетрі („Людина-машина”), Дені Дідро („Енциклопедія”), Клод Гельвецій („Про розум” та „Про людину”), Поль Гольбах („Система природи”).

Тема 5. Західноєвропейська філософія XVII–XX ст.

Місце німецької класичної філософії в історії філософської думки. Філософські погляди Іммануїла Канта в «докритичний» період. Критична філософія І. Канта: теоретичний і практичний розум. Філософська система та діалектичний метод Г.В.Ф. Гегеля. Принцип тотожності мислення і буття. Гегель про сутність категорій і законів діалектики. Антропологічний матеріалізм та гуманістична спрямованість філософії Людвіга Фейєрбаха.

Позитивізм Дж. Мілля та Г. Спенсера як протиположність класичній філософії. Другий позитивізм (махізм або емпіріокритицизм) Е. Маха та Р. Авенаріуса про матерію, свідомість, суб'єкт та об'єкт, досвід і принцип економії мислення. Неопозитивізм XX ст. як логічний аналіз мови науки. Основні ідеї і принципи неопозитивізму М. Шліка, Р. Карнапа, Б. Рассела, Л. Вітгенштейна: верифікація, фальсифікація, аналітика, проблеми семіотики тощо.

Ірраціоналізм Артура Шопенгауера: «Світ як воля й уявлення». Концептуально-понятійне підґрунтя екзистенціалізму Сьорена К'єркегора. Категорії страх, відчай, трепет, свобода. Філософія життя і концепція “переоцінки цінностей” Фрідріха Ніцше.

Філософія прагматизму в США. Фаллібілізм (лат. fallibilis – помилковий) як невід'ємна риса гносеології Пірса. Проблема істини у прагматизмі Вільяма

Джеймса. «Істинний емпіризм» Джона Дьюї. Неопрагматизм XX ст.: Дейл Карнегі, Наполеон Хілл, Роберт Кійосакі.

Основні ідеї екзистенціалізму Ж.-П. Сартра, А. Камю, М. Хайдегера: буття-в-собі, межова ситуація, досада, свобода, існування, закиненість, нігілізм, абсурд, відчуження, турбота, справжнє й несправжнє буття. Головна онтологічна проблема екзистенціалізму. Людина в загальній структурі буття. Сенс існування. Екзистенція і комунікація.

Ідея несвідомого в психоаналізі Зигмунда Фрейда. Сновидіння, лібідо, сублімація. Фрейд про витіснення та передсвідоме. Конкретизація практики застосування психоаналізу учнями і послідовниками Фрейда. Основні ідеї неофрейдизму в працях Альфреда Адлера, Карен Хорні та Еріха Фромма. Карл Г. Юнг про несвідоме та колективне несвідоме. Філософсько-психологічні ідеї Юнга та вчення про архетипи.

Тема 6. Історія філософської думки в Україні і Росії

Особливості формування українського національного світосприйняття. Уявлення про долю, фортуна і сенс життя. Митрополити Іларіон і Георгій та Феодосій Печерський – апологети християнства в Україні (XI ст.). Релігійна і природничо-наукова література в Україні XIV–XVII ст.: Палаєв Тлумачна, Зодії, Колядники, Зелейники, Бронтоскопії тощо.

«Слово» Данила Заточника та «Притча...» Кирила Туровського – християнське вчення про людину. Філософсько-гуманістичні ідеї в творчості Станіслава Оріховського та Ісайї Копинського. Вишенського. Роль Костянтина Острозького та Кирила Транквіліона-Ставровецького в поширенні освіти в Україні і створенні братських шкіл.

Петро Могила – філософ, теолог, просвітител. Проблеми онтології, натурфілософії та ідеї гуманізму у творах професорів Києво-Могилянської академії. Інокентій Гізель, Симеон Полоцький, Феофан Прокопович. Філософсько-етичне вчення Г.С. Сковороди. Філософ про «сродну працю» і щастя людини. Паїсій Величковський про смисл життя і «розумну» молитву.

Українська академічна філософія XIX ст.: Василь М. Карпов, Михайло О. Максимович, Орест М. Новицький, Петро С. Авсєнев, Сильвестр С. Гогоцький про предмет, завдання і значення філософії. Релігійно-ідеалістична філософія Памфіла Юркевича. Філософсько-світоглядний зміст поезії Тараса Шевченка.

Особливості української духовності на межі XIX–XX ст. В.І. Вернадський про феномен життя, всесвіт, людство, ноосферу. Вплив ідей Вернадського на світову філософську думку.

«Філософія загальної справи» М.Ф. Федорова – суб'єктивно-волюнтаристське сприйняття реальності. Вплив філософії Федорова на творчий доробок К.Е. Цюлковського, М. Горького, А.П. Платонова та ін. Проблема людини, смислу історії та творчості в філософії В.С. Соловйова, М.О. Бердяєва, Л.І. Шестова, М.О. Лоського та ін.

Філософський матеріалізм, атеїзм та суспільно-політичне вчення І.Я. Франка. Суспільно-філософські ідеї М.П. Драгоманова, їх вплив на розвиток слов'янського менталітету. Концепція національної еліти в історіософії В. Липинського та в політології Д.І. Донцова. Дослідження і висновки Д.І. Чижевського про українську та європейську філософію і духовність.

Змістовий модуль 2.

Теоретико-методологічні проблеми філософії

Тема 1. Філософська картина світу. Буття і матерія. Дух і свідомість

Єдність матеріального буття і людського духу. Категорії «мир» і «світ». Буття як вихідна категорія філософії. Суспільне буття, буття свідомості, буття духовного. Взаємозв'язок буття і небуття (ніщо). Філософське визначення матерії. Матерія і речовина. Сутність природничо-наукових уявлень про матерію.

Рух як форма існування буття. Рух як взаємодія усього з усім. Різноманіття форм руху і проблема їх класифікації. Простір як наповнений матеріальним субстратом континуум буття. Час якплинність, як форма існування і як вимір тривалості існуючого. Сучасні філософські уявлення про простір і час. Субстанційна і релятивістська концепції простору і часу. Поняття історичного і суспільного простору і часу. Прогрес і регрес.

Матеріалістична й ідеалістична концепції єдності світу. Філософське уявлення про макрокосмос і мікркосмос. Картина світу.

Дух і свідомість. Основні концепції походження свідомості. Свідомість як субстанція. Свідомість як функція мозку і відображення дійсності. Феноменологічна концепція свідомості. Структура свідомості: інтелектуальна, емоційна, інстинктивна та рухова функції. Самосвідомість. Свідомість, мислення, мова. Інтелект, свідомість і штучний інтелект. Комп'ютерний світ як нова реальність. Сутність і перспективи штучного інтелекту.

Основні принципи і поняття гносеології. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Пізнання і практика. Форми і рівні пізнання. Відчуття як суб'єктивний образ об'єктивного світу. Сприйняття та уявлення. Уява і творчість. Раціональне пізнання: поняття, судження, умовивід.

Загальні ознаки та критерії розвитку. Діалектика як вчення про універсальні зв'язки, зміни та розвиток. Фундаментальні принципи і закони діалектики. Історичні форми діалектики та її філософські антиподи (софістика, еkleктика, метафізика, догматизм).

Категорії діалектики: одиничне і загальне; причини і наслідок; необхідність і випадковість; сутність і явище; форма і зміст тощо. Роль системи принципів, законів і категорій діалектики у пізнавальній та практичній діяльності.

Тема 2. Філософська антропологія: основні поняття та ідеї

Філософська концепція людини. Діалектика природи і проблема походження людини. Світоглядно-методологічний зміст концепції антропогенезу. Праця Ф. Енгельса «Роль праці в процесі перетворення мавпи на людину» і концепція антропосоціогенезу. Антропосоціогенез та його комплексний характер у сучасній науці. Роль мови в антропосоціогенезі. Антидарвінізм і критика концепцій антропогенезу й антропосоціогенезу: ідеологія й емпірія.

Проблема взаємозв'язку душі і тіла. Особливості складності (складеності) тіла людини. Езотеричні й окультні уявлення і практики розвитку нефізичних тіл людини. Тілесне і чуттєво-емоційне в людині. Страсті душі й афекти.

Складна природа людини. Людина: особистість, сутність, індивідуальність. Гедонізм, альтруїзм, егоїзм і сенс життя. Екзистенція і самотність. Вибір, свобода та відповідальність як критерії відношення людини до навколишнього світу. Природа цінностей та їх класифікація. Проблема формування ціннісних орієнтацій в процесі навчання та виховання.

Тема 3. Структура і методи наукового пізнання

Предметна сфера філософії науки. Сцієнтизм і антисцієнтизм. Рівні наукового знання. Структура емпіричного знання. Методи емпіричного дослідження: спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент. Методи теоретичного пізнання: абстрагування, ідеалізація, формалізація, екстраполяція, математичне моделювання.

Історія формування наукового пізнання. Форми буття науки. Наука як пізнавальна діяльність. Наука як особлива форма світогляду. Наука як соціальний інститут. Системний характер науки.

Сутність і структура наукової теорії. Ідея, гіпотеза, концепція, теорія.

Тема 4. Наука як суспільний інститут. Етика науки

Соціальні характеристики наукової професії. Структура і функції масиву публікацій. Типи комунікації в науці. Наука і політика. Наукове співтовариство і суспільні рухи. Наука і бізнес. Моральний вибір, моральна і професійна відповідальність ученого. Науково-технічний прогрес і його моральні проблеми.

Тема 5. Філософські проблеми суспільного буття

Соціальна філософія про чинники розвитку суспільства. Ідеалістичне і матеріалістичне розуміння поступу історії.

Передумови становлення марксизму та його філософії. Проблема відчуження людини як історія її пригноблення і обмеження свободи. Історичні форми відчуження. Ідея комунізму як початку подолання відчуження і повернення людини до самої себе. Матеріалістичне розуміння історії. Поняття суспільно-економічної формації та економічний детермінізм К. Маркса. Принцип практики як основа діалектико-матеріалістичного розуміння природи й суспільства.

Розвиток суспільства як історія змін в економічній, соціальній, політичній та духовній сферах життя суспільства. М.Я. Данилевський і О. Шпенглер про культуру і цивілізацію.

Духовне виробництво, його специфіка. Культура як об'єкт філософського осмислення. Культура та суспільна практика. Соціальні функції культури: науково-пізнавальна, ідеологічна, практична, регулятивна, комунікативна, компенсаторна. Культура і духовність. Соціальні функції культури. Творча воля, талант і хист як соціокультурні елементи. Проблема вибору цінностей у житті людини.

Сутність і структура продуктивних сил. Техніка і науково-технічний прогрес. Технологічні і соціальні революції, проблема їх співвідношення. Сутність науково-технічної революції ХХ ст.

Індустріальне суспільство і концепції технократичного романтизму. Традиційне й індустріальне суспільство. «Масове суспільство». Соціально-футурологічні ідеї теоретиків постіндустріалізму: інформатизація та деідеологізація.

Природа і суспільство. Екологічна ситуація ХХ ст. Новий діалог людини з природою. Глобалізація і перспективи збереження екосистем.

Глобалізація і світовий порядок на межі ХХ-ХХІ ст. Техногенні й інформаційні фактори радикального перетворення відносин у сучасному світі. Комп'ютеризація й інформатизація.

Демографічні особливості розвитку суспільства. Глобалізація й населення. Людські якості і глобалізація. Глобалізація і міграція. Глобалізація і національні культури: уніфікація чи взаємопроникнення. Культурні, етнічні і релігійні проблеми сучасної глобалізації.

Філософський постмодернізм як концепція радикального плюралізму. Ж.-Ф. Ліотар. Ж. Дерріда.

Тема 6. Філософські проблеми природознавства

Філософські проблеми фізики й космології. Поняття наукової картини світу та її еволюція. Сучасне філософське і фізичне розуміння матерії. Філософські і фізичні уявлення про простір і час. Проблема детермінізму і причинності у сучасній фізиці. Космологія і розвиток сучасних уявлень про Всесвіт. Моделі Всесвіту. Людина і Всесвіт. Антропний принцип у науці.

Поняття «техніка». Аксиологічні аспекти технічного знання. Інженерна діяльність: креативність і евристичність. Поняття інформації. Філософські проблеми «штучного інтелекту» і віртуальної реальності. Соціальні, психологічні й етичні проблеми інформатизації суспільства.

Філософські проблеми біології і медицини. Специфіка філософсько-методологічних проблем біології. Сутність живого і проблема походження життя. Концепція біохімічного походження життя А.І. Опаріна. Пасіонарність і коеволуція – актуальні проблеми філософії науки ХХІ століття. Проблема смерті і безсмертя людини. Предмет біоетики. Етико-соціальні проблеми етаназії, смертної кари, клонування і генетичного контролю. Проблеми статі. Трансплантація і лікарська етика.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										
	денна форма					Заочна форма					
	Усього	у тому числі					усього	у тому числі			
л		п	ла	ін	с.р	л		п	ла	ін	с.р
	о	б	д	.	.	о	б	д	.	.	
1	74	2 4	2 4	-		26	-	-	-	-	
Змістовий модуль 1. Історія філософії: основні ідеї і поняття											
Тема 1. Філософія як світогляд. Філософія Стародавнього Сходу		2	2			2					

Тема 2. Філософія в Стародавній Греції. Досократики і софісти		2	2			2				
Тема 3. Філософія в Стародавній Греції і Римі. Філософія Середньовіччя		2	2			2				
Тема 4. Європейська філософія Відродження, Реформації і Нового Часу		2	2			2				
Тема 5. Західноєвропейська філософія XVII–XX ст.		2	2			2				
Тема 6. Історія філософської думки в Україні і Росії		2	2			4				
Разом за змістовим модулем 1	38	1 2	1 2			14				
Змістовий модуль 2. Теоретико-методологічні проблеми філософії										
Тема 1. Філософська картина світу. Буття і матерія. Дух і свідомість		2	2			2				
Тема 2 Філософська антропологія: основні поняття і ідеї		2	2			2				
Тема 3. Структура і методи наукового пізнання		2	2			2				
Тема 4. Наука як суспільний інститут. Етика науки		2	2			2				
Тема 5. Філософські проблеми суспільного буття		2	2			4				

6. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Філософія як світогляд. Філософія Стародавнього Сходу	2
2	Тема 2. Філософія в Стародавній Греції. Досократики і софісти	2
3	Тема 3. Філософія в Стародавній Греції і Римі. Філософія Середньовіччя	2
4	Тема 4. Європейська філософія Відродження, Реформації і Нового Часу	2
5	Тема 5. Західноєвропейська філософія XVII–XX ст.	2
6	Тема 6. Історія філософської думки в Україні і Росії	2
7	Тема 7. Філософська картина світу. Буття і матерія. Дух і свідомість	2
8	Тема 8. Філософська антропологія: основні поняття і ідеї	2
9	Тема 9. Структура і методи наукового пізнання	2
10	Тема 10. Наука як суспільний інститут. Етика науки	2
11	Тема 11. Філософські проблеми суспільного буття	2
12	Тема 12. Філософські проблеми природознавства	2
Разом		22

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Філософія як світогляд. Філософія Стародавнього Сходу	2
2	Тема 2. Філософія в Стародавній Греції. Досократики і софісти	2
3	Тема 3. Філософія в Стародавній Греції і Римі. Філософія Середньовіччя	2
4	Тема 4. Європейська філософія Відродження, Реформації і Нового Часу	2
5	Тема 5. Західноєвропейська філософія XVII–XX ст.	2
6	Тема 6. Історія філософської думки в Україні і Росії	4
7	Тема 7. Філософська картина світу. Буття і матерія. Дух і свідомість	2
8	Тема 8. Філософська антропологія: основні поняття і ідеї	2

9	Тема 9. Структура і методи наукового пізнання	2
10	Тема 10. Наука як суспільний інститут. Етика науки	2
11	Тема 11. Філософські проблеми суспільного буття	4
12	Тема 12. Філософські проблеми природознавства	4
Разом		30

8. Індивідуальні завдання. Підготовка реферату ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТУ

1. Тему реферату визначають спільно кафедра філософії й аспірант (здобувач), зважаючи на сферу його наукової діяльності і наукові уподобання.
2. Аспірант обирає текст роботи, визначений для реферування, загальним обсягом не менше 120 сторінок (7 друк. арк.).
3. Аспірант показує текст викладачеві і вони узгоджують остаточно обсяг роботи.
4. Аспірант визначає мету дослідження, складає розгорнутий план реферованого тексту або текстів, визначаючи ключові поняття, питання, логіку реферування.
5. Аспірант самостійно визначає, хто з філософів, у якій роботі і в який спосіб опонуватиме автору обраної для реферування роботи. При цьому опонування може бути не обов'язково спрямованим на спростування ідей реферованої роботи. Це може бути посилення або розвиток ідей автора реферованого тексту.
6. Аспірант самостійно визначає, з яких питань буде здійснюватись опонування.
7. Аспірант реферує обраний текст, робить висновки, подає список використаних джерел. Для кожного джерела вказують прізвище, ініціали автора, повну назву праці, місце видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок. Для статей, що опубліковані в періодичних виданнях, зазначають прізвище, ініціали автора, назву статті, назву журналу або газети, рік видання, номер журналу чи дату виходу газети, повну кількість сторінок.
8. Посилання на використані джерела робляться внизу відповідної сторінки з вказуванням назви роботи і цитованої сторінки роботи.
9. Загальний обсяг реферату – не менше одного друкованого аркушу або 24-30 сторінок (кегль 14, на сторінці 28-30 рядків). Сторінки реферату обов'язково нумеруються.
10. Мова написання реферату – українська. За згодою викладача кафедри реферат може бути написано російською мовою.
11. Текст реферату має бути написано грамотно, з дотриманням усіх граматичних і стилістичних вимог.
12. На кафедру подається один примірник, який відповідає зазначеним вимогам. Він має бути пронумерований та зшитий, підписаний автором і його науковим керівником (без рецензії).
13. На кафедру також подається електронна версія реферату.
14. Термін подання рефератів визначається кафедрою філософії згідно навчального розкладу.
15. Кожен реферат рецензується і попередньо оцінюється. Автор реферату має право до іспиту ознайомитися з рецензією.
16. Невиконання вимог щодо написання і оформлення реферату є підставою для виставлення оцінки «незадовільно».

Орієнтовна структура реферату:

1. =План – 1 стор.
2. =Основний зміст – 18-20 стор
3. =Аргументи філософа-опонента – 3-5 стор.
4. =Висновки – 1 стор.
5. =Бібліографія використаних текстів і робіт – не менше 7 позицій.
6. =Аркуш реферату має поля: ліве – 3 см, праве – 1,5 см, верхнє і нижнє – по 2 см;

Оцінку за реферат буде враховано при остаточному оцінюванні рівня знань здобувача, який він продемонструє під час іспиту.

РЕКОМЕНДОВАНІ ТЕМИ РЕФЕРАТІВ ДЛЯ АСПІРАНТІВ І ЗДОБУВАЧІВ

1. Августин Аврелій. Сповідь
2. Андрєєв Данило. Роза світу
3. Аристотель. Метафізика, кн. 1-4.
4. Аристотель. Про софістичні спростування
5. Аристотель. Велика етика
6. Бейль Пьер. Історичний і критичний словник (Фрагменти: Спиноза, Епікур)
7. Бердяєв Н.А. Витоки і зміст російського комунізму
8. Бердяєв Н.А. Самопізнання (гл. 1-6)
9. Бердяєв Н.А. Самопізнання (гл. 7-12)
10. Бердяєв Н.А. Філософія свободи. Ч. 1.
11. Бердяєв Н.А. Сенс творчості. Гл. 1-7.
12. Бьюккенен П. Дж. Смерть Заходу
13. Бекон Френсіс «Про гідність та примноження наук» Книга друга
14. Вандишев В.М. Соціософія російського космізму.
15. Вольтер. Кандид, або оптимізм
16. Вольтер. Філософські листи
17. Вольтер. Основи філософії Ньютона
18. Гегель. Позитивність християнської релігії
19. Гоббс Томас «Основи філософії. Ч. 3. Про громадянина»
20. Гоббс Томас «Людська природа»
21. Гоббс Томас «Левіафан. Ч. 2. Про державу»
22. Дідро Д. Племінник Рамо
23. Дідро Д. Жак-фаталіст
24. Карсавін Лев. Про особу
25. Кондильяк Е.Б. де. Трактат про відчуття
26. Кондильяк Е.Б. де. Трактат про тварин
27. Микола Кузанський. «Про вчене незнання»
28. Ламетрі Ж. О. де. «Людина-машина» і «Людина-рослина»
29. Ленін В. «Матеріалізм і емпіріокритицизм»
30. Лоський Н.О. Історія російської філософії
31. Лоський Н.О. «Характер російського народу»
32. Мандевіль Бернард «Байка про бджіл» С. 45-229.
33. Маркс К. і Енгельс Ф. «Німецька ідеологія»
34. Муньє Еммануель. персоналізм
35. Нечуй-Левицький І.С. «Світогляд українського народу»
36. Ніцше Ф. Так казав Заратустра
37. Ніцше Ф. По той бік добра і зла
38. Ніцше Ф. Весела наука
39. Ортега-і Гассет Хосе. повстання мас
40. Печчеї Ауреліо. Людські якості
41. Платон. «Горгій»
42. Платон «Кратил»
43. Платон "Федон"
44. Платон «Тестет»
45. Платон «Парменід»
46. Платон «Філеб»
47. Платон «Держава» кн. 1-3.
48. Платон "Тімей"
49. Платонов А.П. котлован
50. Платонов А.П. Чевенгур
51. Платонов С. Після комунізму

52. Понпер Карл. Відкрите суспільство та його вороги. Т. 1. Чари Платона
53. Понпер Карл. Відкрите суспільство та його вороги. Т. 2. Час лжепророків (фр. «Метод Маркса» і «Пророцтво Маркса»)
54. Потебня А.А. Думка і мова.
55. Сартр Жан Поль. «Нудота»
56. Сломський В. Біоетика. Вибрані проблеми
57. Тейяр де Шарден. «Феномен людини»
58. Тойнбі Арнольд. «Розуміння історії» Частина перша
59. Тойнбі Арнольд. «Розуміння історії» Частина третя
60. Тоффлер О. Третя хвиля
61. Трубецкой Е.Н. «Сенс життя» Глави 1, 2, 3.
62. Федоров Н.Ф. Філософія спільної справи. Частина 1-2.
63. Фейєрбах Л. Історія філософії. Т.1 (Ф. Бекон, Т. Гоббс, П.Гассенди)
64. Фейєрбах Л. Історія філософії. Т.1 (Я. Беме, Р. Декарт)
65. Фрейд Зигмунд. Людина Мойсей та монотеїстична релігія
66. Фрейд Зигмунд. Психопатологія повсякденного життя
67. Фрейд Зигмунд. тлумачення сновидінь
68. Фромм Еріх. "Душа людини"
69. Фромм Еріх. Втеча від свободи
70. Фромм Еріх. Маги чи бути
71. Шестов Лев. Киргегард і екзистенціальна філософія.
72. Шестов Лев. Апофеоз безвідстанності
73. Шопенгауер А. «Про свободу волі»
74. Шопенгауер А. «Про основи моралі»
75. Шпенглер О. Захід Європи. (Глава друга «Проблема світової історії»)
76. Шпет Г.Г. Нарис розвитку російської філософії. Частина I: (Гл. X-XVI)
77. Юнг К.Г. «Підхід до несвідомого»
78. Юнг К.Г. «Психологія і релігія»
79. Ясперс Карл. «Духовна ситуація часу»
80. Ясперс Карл. Проблема провини.

ПРАЦІ ІНШИХ ФІЛОСОФІВ І МИСЛИТЕЛІВ

1. Ж. Батай
2. Р. Барт
3. З. Бжезинський
4. М. Вебер
5. Х. Гадамер
6. Ф. Гваттари
7. Дж. Гелбрейт
8. Г.И. Гурджиев
9. Ж. Дельбоз
10. Ж. Деррида
11. У. Джеймс
12. У. Еко
13. Оксана Забужко
14. Карлос Кастанеда
15. Т. Кун
16. Ж. Лакан
17. Ю.М. Лотман
18. А.Ф. Лосєв
19. Г. Маркузе
20. Р.Ніч
21. М.В. Попович
22. Прокопович Ф.
23. Б. Рассел

24. Р. Рорти
25. Сковорода Г.С.
26. Соловьев В.С.
27. П.Д. Успенський
28. П. Фейерабенд
29. Франко І.Я.
30. М. Фуко
31. Ю. Хабермас
32. М. Хайдеггер
33. Й. Хейзінга
34. Циолковский К.Э.
35. Чижевський Д.І.
36. М. Шелер
37. Рудольф Штайнер
38. М. Элиаде

Для реферування можна опрацювати й інші тексти, які мають суттєве світоглядне і філософське підґрунтя, за умови узгодження з викладачами кафедри філософії.

10. Методи навчання

1. Методи навчання за джерелом знань:

1.1. *Вербальні: розповідь, пояснення, бесіда* (евристична і репродуктивна), *лекція*.

2. Методи навчання за характером логіки пізнання.

- 2.1. *Аналітичний.*
- 2.2. *Методи синтезу.*
- 2.3. *Індуктивний метод.*
- 2.4. *Дедуктивний метод.*
- 2.5. *Пояснювально-демонстративний.*

3. Методи навчання за характером та рівнем самостійної розумової діяльності студентів.

- 3.1. *Проблемний* (проблемно-інформаційний)
- 3.2. *Частково-пошуковий (евристичний)*
- 3.3. *Дослідницький*

4. **Активні методи навчання** - мозкова атака, диспути, використання проблемних ситуацій, самооцінка знань, використання навчальних та контролюючих тестів, використання опорних конспектів лекцій.

5. **Інтерактивні технології навчання** - метод аналізу конкретних ситуацій.

11. Методи контролю

Полікритеріальна оцінка поточної роботи аспірантів:

- рівень знань, продемонстрований на практичних заняттях;
- активність під час обговорення питань, винесених на заняття;
- результати виконання та захисту індивідуальних завдань;
- експрес-контроль під час аудиторних занять;

- самостійне опрацювання теми в цілому чи окремих питань;
- написання рефератів;
- огляди літературних джерел;
- визначення об'єкту і предмету дисертаційного дослідження.

12. ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ – КАНДИДАТСЬКИЙ ІСПИТ. ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ:

1. Логіка – наука про закони правильного мислення.
2. Визначення понять. Класифікація понять.
3. Обмеження і узагальнення понять. Логічні відношення між поняттями.
4. Пізнання і судження. Види і класи суджень.
5. Загальні і часткові судження.
6. Поділ умовиводів. Види безпосередніх умовиводів.
7. Форма і зміст силогізму. Правила силогізму.
8. Правильні силогізми. Фігури і модуси силогізму.
9. Основні жанри і види ораторського мистецтва.
10. Сучасне красномовство, масмедіа і масова культура.
11. Красномовство у Стародавній Греції.
12. Християнське красномовство у Київській Русі.
13. Інвенція і диспозиція. Мотиви вибору теми виступу.
14. Елокуція: основні поняття і принципи.
15. Передумови успішного публічного виступу.
16. Аргументація і логічний доказ у промові.
17. Спілкування і комунікація. Засоби комунікації.
18. Стиль спілкування. Організація діалогу і полілогу.
19. Невербальні особливості міжкультурної комунікації.
20. Філософія як світогляд. Структура світогляду.
21. Онтологія. Основні поняття і принципи.
22. Гносеологія та методологія. Основні поняття і принципи.
23. Проблема смислу життя. Історичні типи світогляду.
24. Філософія Стародавнього Сходу. Буддизм.
25. Натурфілософія Мілетської школи. Геракліт Ефеський.
26. Філософські і природничо-наукові ідеї Піфагора.
27. Поняття «архе» в філософії Анаксагора та Емпедокла.
28. Атомізм Левкіппа-Демокрита.
29. Софісти і софістика: суб'єктивізм та релятивізм.
30. Іронія і маевтика в еристиці Сократа. Сократичні школи: кініки, кіренаїки, мегарики.
31. Філософське вчення Платона про світ ідей і світ речей.
32. Онтологія Аристотеля: субстанція, матерія і форма.
33. Суспільно-історичні концепції Платона і Аристотеля.
34. Філософія Стародавнього Риму: скептицизм, стоїцизм. Етика Епікура.
35. Особливості західно- та східноєвропейської релігійної філософії Середньовіччя.
36. Християнська апологетика і патристика. Аврелій Августин (Блаженний): «Сповідь».

37. Номіналізм і реалізм у схоластичній філософії. Релігійна філософія Фоми Аквінського.
38. Неоплатонізм Георгія Геміста Плетона та Марсіліо Фічіно.
39. Релігійно-філософські ідеї Реформація: Мартін Лютер та Філіпп Меланхтон.
40. Новий Час: формування нової парадигми філософування.
41. Емпірична філософія Ф. Бекона. Класифікація наук.
42. Філософський раціоналізм, дуалізм та деїзм Рене Декарта.
43. Філософські погляди Томаса Гоббса. Вчення про державу.
44. Сенсуалізм Джона Локка. Критика теорії вроджених ідей.
45. Просвітницька філософія у Франції XVIII ст. Вольтер і Жан-Жак Руссо.
46. Матеріалізм та атеїзм у філософії французьких енциклопедистів.
47. Класична німецька філософія. Основні ідеї та принципи.
48. Роль Іммануїла Канта в історії філософії.
49. Філософська система та метод Г.В.Ф. Гегеля.
50. Позитивізм Дж. Мілля та Г. Спенсера як протиположність класичній філософії.
51. Основні ідеї і принципи неопозитивізму XX ст.
52. Філософія іраціоналізму: Артур Шопенгауер та Фрідріх Ніцше.
53. Філософія прагматизму в США. Неопрагматизм.
54. Релігійний екзистенціалізм С.А. К'єркегора.
55. Європейський екзистенціалізм XX ст. Альбер Камю, Ж.-П. Сартр, Мартін Гайдеггер.
56. Ідея несвідомого і психоаналіз Зигмунда Фрейда.
57. Неофрейдизм Еріха Фромма та Карла Г. Юнга.
58. Становлення українського християнського світогляду. Митрополити Іларіон та Георгій.
59. Ідеологія і практика Братських шкіл. Петро Могила – теолог, філософ, просвітитель.
60. Філософія в Києво-Могилянській Академії.
61. Життя та філософія Г.С. Сковороди. Концепція «сродної праці».
62. Українська академічна філософія XIX ст.
63. Українська філософія кінця XIX-початку XX ст.
64. Особливості розвитку філософії в Росії XIX ст.
65. Філософія в Росії кінця XIX-початку XX ст.
66. Буття і матерія. Сучасна наука про структуру та властивості матерії.
67. Рух як форма існування буття.
68. Субстанційні та релятивістські уявлення про сутність часу і простору.
69. Дух і свідомість. Основні концепції походження свідомості.
70. Свідомість і мова. Проблема штучного інтелекту.
71. Основні принципи і поняття теорії пізнання.
72. Діалектика як учення про універсальні зв'язки, зміни і розвиток. Категорії діалектики.
73. Світоглядно-методологічний зміст ідеї антропогенезу.
74. Антропогенез та антропосоціогенез. Дарвінізм і антидарвінізм.
75. Проблема взаємозв'язку душі і тіла. Тілесне і чуттєво-емоційне в людині.
76. Людина: особистість, сутність, індивідуальність. Роль особистості в історії.
77. Предметна сфера філософії науки. Картина світу. Сцієнтизм та антисцієнтизм.
78. Рівні наукового пізнання. Емпіричне і теоретичне.
79. Феномен науки. Форми буття науки. Сутність і структура наукової теорії.
80. Соціальні характеристики наукової професії. Форми комунікації в науці.
81. Науково-технічний прогрес. Наука і мораль.

82. Ідеалістичне і матеріалістичне розуміння поступу історії.
83. Сутність і структура продуктивних сил.
84. Філософія марксизму. Вчення про відчуження і комунізм.
85. М. Данилевський і О. Шпенглер про культуру і цивілізацію.
86. Культура як предмет філософського осмислення. Культура і духовність.
87. Традиційне, індустріальне й постіндустріальне суспільства.
88. Природа і суспільство. Демографічні й екологічні проблеми сучасності.
89. Філософські проблеми сучасного природознавства (за фахом).
90. Проблема смерті і безсмертя людини. Предмет біоетики.
91. Проблема свободи в історії філософії. Свобода і соціальна відповідальність ученого.
92. Феномен релігійної свідомості. Основні напрями релігійної філософії.
93. Екзистенційна психологія. Смерть, свобода, самотність і абсурд у людському житті.
94. Роль ціннісних орієнтацій у житті людини. Цінності та істина.
95. Основні підходи до визначення взаємозв'язку філософії, науки й окультизму.
96. Соціальні, психологічні й етичні проблеми глобалізації й інформатизації суспільства.

13. Рекомендована література

ФІЛОСОФІЯ. ПЕРШОДЖЕРЕЛА

1. Августин Аврелій. Ісповедь. – М., 1990.
2. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика. – М., 1989.
3. Бэкон Ф. Новый Органон // Соч. в 2-х т. – Т.2. – М., 1972.
4. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства // Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія. – К., 1996.
5. Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества. – М., 1989.
6. Бохенский Ю.М. Современная европейская философия. – М., 2000.
7. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. – М., 1988.
8. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. – Т.1. Наука логики. – М., 1974.
9. Данилевский Н. Я. Россия и Европа. – М., 1991.
10. Декарт Р. Рассуждения о методе // Сочинения: в 2-х т. Т.1. – М., 1989.
11. Делёз Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? – М.: СПб., 1998.
12. Джеймс У. Прагматизм. – СПб., 1993.
13. Энгельс Ф. Людвиг Фейербах и кінець класичної німецької філософії // Маркс К., Энгельс Ф. – Твори. – Т.21.
14. Жильсон Э. Избранное. – М.: СПб., 2000.
15. Камю А. Бунтующий человек. – М., 1990.
16. Категории диалектики, их развитие и функции. – К., 1990.
17. Конт Огюст. Скромное обаяние позитивизма. – СПб., 1996.
18. Кун Т. Структура научных революций. – М., 1977.
19. Кьеркегор С. А. Болезнь к смерти // Этическая мысль. – М., 1990.
20. Лютар Ж. Ф. Состояние постмодерна. – М., 1998.
21. Маркс К. До критики політичної економії. Передмова // Маркс К., Энгельс Ф. – Твори. – Т. 13.
22. Ницше Ф. Сочинения в 2 т. – М., 1990.
23. Новая постиндустриальная волна на Западе: антология. – М., 1999.
24. Поппер К. Ницета историцизма. – М., 1993.
25. Радьяр Д. Астрология личности. – М., 1991.
26. Рассел Б. Человеческое познание, его сфера и границы. – К., 1997.
27. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм // Сумерки богов. – М., 1989.
28. Сковорода Г. С. Твори в 2 т. – К., 1973.
29. Тарский А. Понятие истины. – М., 1998.

30. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. – М., 1987.
31. Тоффлер Е. Третья волна. – К., 2000.
32. Успенский П. Д. В поисках чудесного. – СПб., 1994.
33. Уткин А. И. Мировой порядок XXI века. – М., 2001.
34. Федоров Н. Ф. Философия общего дела. – М., 1982.
35. Фейербах Л. Основные положения философии будущего // Избр. филос. произв. – Т.1. – М., 1955.
36. Франко І. Що таке постуд? // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Т.45.
37. Фрейд З. Толкование сновидений. – К., 1991.
38. Фрейд З. Я и Оно // Фрейд З. Избранное. – М., 1990.
39. Фромм Э. Душа человека. – М., 1992.
40. Хайдеггер М. Бытие и время. – М., 1993.
41. Чижевський Д. Філософія і національність // Філософська і соціологічна думка. – 1992. – №10.
42. Шпенглер О. Закат Европы. В 2 т. – М., 1998.
43. Юнг К.-Г. Архетип и символ. – М., 1991.
44. Юркевич П. Д. Вибране. – К., 1993.
45. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991.

ФІЛОСОФІЯ. ПІДРУЧНИКИ ТА НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

1. Андрущенко В. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: Підручник / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – К.: Генеза, 2006.
2. Антология мировой философии. В 4-х т. – М., 1969-1970.
3. Бойченко І.В. Філософія історії: підручник. – К., 2000.
4. Вандишев В.М. Філософія. Екскурс в історію вчень і понять: навчальний посібник. – К., 2005, 2006.
5. Вандишев В.М., Переломова О.С. Західноєвропейська філософія XIX-XX ст.: навчальний посібник. – Суми, 2010.
6. Вандишев В. Н. Феномен русской философии: соискание и филиация идей: монография. – Сумы, 2010.
7. Воронцова В.Г. Філософія: навчальний посібник. – К., 2004.
8. Горак Г.І. Філософія: курс лекцій. – К., 1997.
9. Горський В.С. Історія української філософії: курс лекцій. – К., 1996.
10. Губерський Л. Філософія: Навч. посіб. / Л. Губерський, І. Надольний, В. Андрущенко та ін.; за ред. І. Надольного. – К.: Вікар, 2008.
11. Історія філософії: підручник / За ред. В.І.Ярошовця. – К., 2002.
12. История античной диалектики. – М., 1982.
13. История китайской философии. – М., 1989.
14. Максюта М.Є. Вступ до філософії: навч. посібник. – К., 2001.
15. Пазенок В. Філософія: навч. посіб. / В. Пазенок. – К.: Академвидав, 2008.
16. Пашук А.І. Нариси з історії філософії Середніх віків: підручник. – К., 2007.
17. Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. – К., 2009.
18. Присухін С. Філософія: [Навчальний посібник]. – К., 2008.
19. Причепій С.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: підручник. – К., 2008.
20. Сломський Войцех. Біоетика: навчальний посібник. – Суми, 2008.
21. Соколов В.В. Европейская философия XV – XVII веков: учебное пособие. – М., 1984.
22. Спиркин А.Г. Філософія. – М., 2007.
23. Філософія: навч. посібник / За ред. І.Ф. Надольного. – К., 2001.
24. Філософія: учебное пособие / под ред. В.П. Кохановского. – Ростов-на-Дону, 2007.
25. Чаньпшев А.Н. Курс лекций по древней и средневековой философии. – М., 1991.
26. Щуцкий Ю.К. Классическая китайская «Книга перемён». – Ростов н/Д., 1998.
27. Япчук Т. Філософія історії. Курс лекцій. Навчальний посібник. – К.: Льбідь, 2004.

РИТОРИКА. ЛОГІКА

1. Абрамович, С. Д. Риторика : [Навч. посіб. для студ. гуманіт. спец. вузів] / Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. — Львів : Світ, 2001.
2. Античные риторики. – М., 1978.
3. Аристотель. О софистических опровержениях. – Соч. в 4-х т. – Т.2. – М., 1978.
4. Арутюнов В.Х., Кирик Д.П., Мішин В.М. Логіка. – К., 2000.
5. Бабич Надія Денисівна. Основи риторики [Текст] : Практикум / Н. Д. Бабич ; М-во освіти України, Чернів. держ. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : Рута, 1999.
6. Баева О.А. Ораторское искусство и деловое общение. – Минск, 2001.
7. Батаршев А.В. Диагностика способности к общению. – СПб: Питер, 2006.
8. Березин В.М. Массовая коммуникация: сущность, каналы, действия. – М.: РИП-холдинг, 2003.
9. Бредемайер Карстен. Правила риторики. Как не теряться во время выступления и быть убедительным. – М.: АЛЬПИНА БИЗНЕС БУКС, 2008.
10. Бредемайер К. Черная риторика: Власть и магия слова / Карстен Бредемайер ; Пер. с нем. – 2-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 224 с.
11. Вандишев В.М. Риторика. Екскурс в історію вчень і понять: Навчальний посібник. – К., 2003, 2006.
12. Вандишев В.М. Логіка. Основні поняття і принципи: Навчальний посібник. – Київ: Кондор, 2013.
13. Гласс Лиллиан. Вербальная самозащита / Лиллиан Гласс; Пер. с англ. А. Полякова. — М: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель»; 2004. — XXVII, 330 (11): ил.
14. Гамова, Ганна Іванівна. Ораторське мистецтво : навч. посіб. / Г. І. Гамова. — Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2009.
15. Гурвич, Сократ Соломонович. Основы риторики [Текст] : учеб. пособ. / С. С. Гурвич, В. Ф. Погорелко, М. А. Герман. – К. : Выща шк., 1988.
16. Демосфен. Речи: В 3-х т. – М., 1994.
17. Зарецкая Л.П. Риторика. – М., 1999.
18. Златоструй. Древняя Русь X-XIII вв. – М., 1990.
19. Ивин А.А. Искусство правильно мыслить. – М., 1990.
20. Иларион. Слово о законе и благодати. – М., 1994.
21. Исократ. О мире. Филипп / Исаева В.И. Античная Греция в зеркале риторики. Исократ. – М., 1994.
22. Каршеги Д. Как вырабатывать уверенность в себе и влиять на людей, выступая публично. – М., 1989.
23. Ключек, Григорій. Риторика вчителя-словесника : Навч.-метод. комплекс для студ. ф-ту філології та журналістики. — Кіровоград, 2005.
24. Клоев Е.В. Риторика: Учебное пособие для вузов. – М., 2001.
25. Кони А.Ф. Избранное. – М., 1989.
26. Лисий. Речи. – М., 1994.
27. Мейстер Экхарт. Духовные проповеди и рассуждения. – М., 1991.
28. Молдован, Валеріан Васильович. Судова риторика : теорія і практика : навч. посіб. — Київ : Юрінком Інтер, 2009.
29. Молдован, Валеріан Васильович. Судова риторика: практикум. — К. : Алерта, 2006.
30. Олійник, Ольга Борисівна. Сучасна ділова риторика [Текст] : навч. посіб. / Ольга Олійник. – К. : Кондор, 2010.
31. Ораторы Греции. – М., 1985.
32. Павлюк, Людмила Степанівна. Риторика, ідеологія, персуазивна комунікація : [посібник] / Л.Павлюк. — Львів : ПАІС, 2007.
33. Платон. Сочинения в 3-х т. – М., 1970.
34. Православное исповедание... Петра Могилы. – М., 1996.
35. Рогожкин, Олександр Володимирович. Риторика: загальна, судова, оперативна : підруч. для студ. і курсантів юрид. спец. — Донецьк : Донец. юрид. ін-т, 2012.
36. Роджественський Ю.В. Теорія риторики. – М., 1999.
37. Сагач Г.М., Ювіна О.А. Загальна риторика. – К., 1992.

38. Сагач, Г. М. Риторика. — К. : Вид. дім «Ін Юре», 2000.
39. Сопер П.Л. Основы искусства речи. — М., 1992.
40. Стратий Л.М. и др. Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянской академии. — К., 1982.
41. Хилл Наполеон. Думы и богатей. — М., 2000.
42. Цицерон М. Три трактата об ораторском искусстве. — М., 1994.
43. Шейнов В.П. Искусство убеждать. — М., 2001.